

Boekbespreking – De mooiste dood

Zelfbeëindiging

“Wie, geïnspireerd door de filosofie van de levenskunst, zorg draagt voor zichzelf en streeft naar een mooi leven, kan zich niet onttrekken aan de zorg voor een mooi eind aan dat leven.” (p. 152) Aldus Gerard Kind in *De mooiste dood. Filosofie van een welgekozen levenseinde*. Uitgaande van een tekst van de filosoof Friedrich Nietzsche houdt Kind een pleidooi voor de zelfgekozen dood als zijnde de mooiste en best denkbare dood omdat zij daarmee geen lot is dat ons overkomt, maar iets dat uit vrije wil wordt bewerkstelligd. Er worden vandaag de dag vele termen en begrippen aan die eigen keuze gekoppeld (zelfdoding, auto-euthanasie, waardig levenseinde in eigen hand, vrijwillig levenseinde, vrijwillige levensbeëindiging, zelf over het levenseinde beschikken) maar die zijn voor de auteur niet treffend genoeg: “Ik noem het ‘zelfbeëindiging’. Ontdaan van de smetten van eeuwenlange verkettering is die daad, op tijd verricht, de hoeksteen van een mooie dood.” (p.90). Levenskunst is, kortgezegd, een populair-wijsgerige stroming die teruggrijpt op het denken van oude Griekse en Romeinse filosofen, en een esthetisering van het persoonlijke bestaan aan de hand van een keur aan pseudoreligieuze leefregels is daarbij leidraad. Bekende auteurs zijn Joep Dohmen en Wilhelm Schmidt – aangename lectuur waarbij ik me wel meer dan eens afvraag: wordt wel voldoende rekening gehouden met de weerbarstige werkelijkheid? Immers, de werkelijkheid van zelfdoding is vaak wranger dan romantische literatuur ons doet geloven. Niettemin kenmerkt zich het boek van Kind niet alleen door fraaie taal maar hij weet meer dan eens ook een draai naar die werkelijkheid te maken. En juist dat laatste maakt zijn boek het lezen waard – en zo is het een aanrader voor eenieder die zich wil verdiepen in theoretische en praktische doorbreking van een eeuwenoud overgeleverd taboe. En wellicht een mooi geschenk voor (nieuwe) donateurs van Stichting de Einder...

Enige kanttekeningen

De tekst van Nietzsche waar Kind zich op beroept, gaat als volgt: “Trots sterven als het niet meer mogelijk is trots te leven. De dood uit vrije overtuiging gekozen, de dood te rechter tijd, helder en vreugdevol, te midden van kinderen en getuigen verricht, zodat een werkelijk afscheid nog mogelijk is omdat degene die afscheid neemt er nog werkelijk is, tegelijkertijd een werkelijke waardering van wat werd gewild en bereikt, een evaluatie van het leven – dit alles in tegenstelling tot de erbarmelijke en gruwelijke komedie die het christendom van het sterfuur heeft gemaakt.” (p. 19) In het vervolg van het boek wordt stilgestaan bij de waardevolle overwegingen van de diverse antieke denkers, bij de huidige euthanasiepraktijk (en de afhankelijkheid die daarmee wordt gecreëerd) en wordt veel aandacht besteed aan het weerleggen van een grote hoeveelheid drogredeneringen die aan het levenseindetaboe ten grondslag ligt: “Wat zijn de belangrijkste bezwaren tegen het zelf beëindigen van je leven?” (p. 64) Om er enkele te noemen: onnatuurlijk, mag niet, gij zult niet doden, tegen Gods wil, psychische ziekte, vreselijk voor nabestaanden, lijden loutert... Hoewel Nietzsche God voor dood verklaarde, hebben we in onze meer gesecculariseerde cultuur nog immer te maken met ‘de schaduw van God’. (p. 46)

Levenskunst vraagt om het bewust stilstaan bij keuzes die gemaakt worden voor het eigen leven (en bij inschatbare consequenties voor anderen). Vandaar dat Kind aandacht besteedt aan de (on)mogelijkheid een redelijke inschatting van je eigen situatie te maken: is iemand er (volledig) toe in staat zelf duidelijk te krijgen dat “je dood beter af bent dan levend”? (p. 136) Hij wijst op versturende factoren: gebrek aan adequate informatie, cognitieve *bias* en stemmingsinvloeden. Er is veel te zeggen voor een goede afweging die onze finaliteit betreft, maar het is ook interessant de vraag te stellen: hoe het dan zit met iemand die niet in staat is tot zo’n redelijke inschatting maar voor wie het subjectieve lijden ondraaglijk is – ‘mag’ die dan niet zelfbeëindigen? Kind schrijft namelijk ook: “Het beheer over mijn lijden is van mij.

Ik mag hopen dat de geliefde anderen mij dit beheer willen laten. Wat voor mij het beste is, kan in laatste instantie alleen ik bepalen.”(p. 140-141) In laatste instantie, want ‘de spiegel van de naaste’ wordt van groot belang geacht. In een eerdere bijdrage over Joep Dohmen (*Voltooid leven?* in *Het Besluit* 73) heb ik gewezen op het al te verfraaide beeld dat samenhangt met ‘stervensbegeleiding door naasten’. Dohmen: “Zelfbeschikking betekent zo niet dat je op je eentje besluit er een eind aan te maken, maar dat je na een proces van voltooiing en in samenspraak met je dierbare naasten, besluit te sterven. Dat is de *ars moriendi* die ik voor me zie.” Kind sluit hierbij aan: “Dat betekent dus dat ik mijn zelfbeëindiging zorgvuldig *moet voorbereiden met hen* die mij lief zijn en die ik lief ben.” (p. 133; cursivering FV) ‘Moet.’ Dan ‘moet’ toch eerst echt het maatschappelijke taboe geslecht zijn. Dan ‘moeten’ toch echt de naastenneuzen dezelfde kant op wijzen.

Hoewel (mijn) cliënten steeds vaker met naasten in gesprek (kunnen) gaan, is het overgrote deel van hen toch genoodzaakt om zowel het proces van overweging als van uitvoering in een (relatief) isolement te voeren: geen begrip, geen steun, angst voor dwangopname, etc. – en als steun en begrip er wel zijn, ligt er de dreiging van justitie (aanwezig zijn bij een zelfbeëindiging eindigt meer dan eens op het politiebureau). Lof dan ook voor hen die uit liefde en goede zorg bij de stervende aanwezig willen zijn ondanks de mogelijke doemscenario’s die met de niet-natuurlijke dood samenhangen. Er mag overigens niet vergeten worden dat er mensen zijn die zeer bewust voor dat isolement kiezen.

Gezien het bovenstaande lees ik Kinds zinsnede: “Het lijkt mij niet respectvol het hun [de naasten – FV] mede te delen als een vaststaand feit, een beslissing die ik zelf, met mijzelf, heb genomen en die zij maar hebben te accepteren” (p. 135) met enige verwondering. Is het voornemen dan afhankelijk van onderhandeling, van een democratisch genomen familiebesluit? Uiteindelijk dan toch niet, mag je verwachten! Kind is m.i. hier teveel aan het knutselen met een harmoniegedachte en verliest daarbij het ‘zelf’ teveel uit het oog.

Wie voor zichzelf een goede dood wil organiseren, moet natuurlijk wel in staat zijn om aan middelen te komen die pijn en lijden niet vergroten voor de persoon zelf of de naasten die er (willens en wetens) bij betrokken zijn of geraken. “Een gemeenschap die een mens het beheer over het eigen lijden ontnemt door de mogelijkheid tot zelfbeëindiging te beperken (...) heeft er in mijn ogen geen recht op dat een mens de regels naleeft die de gemeenschap in dit levensgebied heeft gesteld.” (p.120) Een oproep tot verzet! Waarvan akte. De Einder wordt als voorbeeld genoemd van organisaties die binnen ‘binnen de grenzen van de wet’ (dat dan weer wel...) steun verlenen. (p. 150) Goede voorlichting is noodzakelijk om leed en teleurstelling te voorkomen.

Natuurlijk beseft Kind ook dat er zich situaties voordoen die het onmogelijk maken zijn gepropageerde zelfbeëindiging tot stand te brengen. Dan is het winst (en een schrale troost?) dat het denken erover onze gemoedrust bevordert “in het accepteren van onze eindigheid, het kan ons het essentiële belang doen inzien van het contact met degenen die ons dierbaar zijn en zo ons geluk bevorderen.” (p. 154) Tot slot: ‘psycholoog en filosoof Irvin Shalom’ (p. 145) moet natuurlijk zijn ‘existentieel psychiater Irvin Yalom’. Voor een volgende druk.

Kind, Gerard, *De mooiste dood. Filosofie van een welgekozen levenseinde*, Rotterdam, Uitgeverij Ad. Donker, 2012, 160 p., ISBN 9789061006701

–

© maart 2014